

„Kalevipoeg” Lõunaristi all: Gunnar Neeme ja Triinu Kartuse kirju

Marin Laak

Nõukogude repressioonide kartuses 1944. aastal Eestist lahkunud ligi 70 000 pagulast leidis enamik endale uue kodukoha Rootsis, USA-s või Kanadas.¹ Just need riigid jäid ka eesti kirjanduskultuuri keskusteks vabas maailmas: Rootsis asutati eesti kirjanduse 1930. aastate traditsioone jätkav ajakiri Tulimuld, seejärel noorema põlvkonna Mana, mille toimetamise võttis 1960. aastate lõpul üle Hellar Grabbi USA-s.² Kultuuriloolise arhiivi viimaste aastate laekumised võimaldavad pilku heita ka eestlaste tegevusele Austraalias, Lõunaristi all, mis väärib tähelepanu seda enam, et just siin sündis tõlkija Triinu Kartuse (1932–2003) ja kunstnik Gunnar Neeme (1918–2005) eesti rahvuseepose „Kalevipoeg” uue ingliskeelse tõlkeraamatu käsikiri, mille andis 2011. aasta oktoobris välja Eesti Kirjandusmuuseum.³ Tõlke erakordne sünnilugu nõuab kas või põgusat sissevaadet Austraalia eestlaste ajaloole, ärgitades küsima: milline oli selle tõlkeloo kontekst, laiem kultuuriline pinnas ning autorite elulooline taust?

Nagu on selgitanud Maie Barrow, astus esimese eestlasest meremehe jalgu Willem de Vlamingh’i ekspeditsiooni koosseisus Austraalia pinnale juba 1696. aastal. Eesti diasporaa Austraalias on üle saja aasta vana.⁴ Enne esimese Balti immigrandide laeva „General

Stuart Heinntzelmann” saabumist Austraalia Fremantle’i sadamasse 28. novembril 1947⁵ elas Austraalias umbes 1000 eestlast ning tegutses kaks organisatsiooni: Melbourne’i „Eesti Ühing „Kodu”” ja Sydney Eesti Selts „Meie Kodu Linda”.⁶ Juba mõne aasta pärast tõusis eestlaste arv Austraalias 7000-ni. Siia tulnuid ootas ees kaheaastane töökohustus, nt. New South Walesi raudtee ehitusel.⁷ Pärast selle lõppemist hakkas laiali pillutud eestlaskond kiiresti organiseeruma. Tohutute vahemaade tõttu peamiste keskuste – Sydney, Melbourne’i, Adelaide’i, Perthi, Canberra, Thilmere’i, Wollangongi, Brisbane’i jt. linnade – vahel asutati jaanuaris 1952 rahvusliku töö koordineerimiseks Austraalia Eesti Seltside Liit (AESL). Vabasse maailma kaasa toodud ja siin sündinud raamatute, käsikirjade jms. kogumiseks ja säilitamiseks asutas AESL 1952. aastal Eesti Arhiivi Austraalias, mille tegi aastatel 1953–1990 eestlaste seas üle maailma tuntuks arhivaar Hugo Salasoo (1901–1991). AESL korraldab iga kahe aasta järel ka eesti päevi Austraalias, suursündmuseks oli ülemaailmne ESTO’88 Melbourne’is. Viimase rahvaloenduse andmeil elab praegu Austraalias umbes 1000 sõjaeelses Eestis sündinud pagulast, koos nende järeltulijatega on eestlaste arv 10 000 ringis. Elujõuline on ka AESL – 2013.

¹ R. Raag. Teine suur väljaränd: Teine maailmasõda. – R. Raag, Eestlane väljaspool Eestit. Ajalooline ülevaade. Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999, lk. 61–74.

² Vt. S. Olesk. Mana tegijad ja taust. Hellar Grabbi viis kirja. – Tuna 2012, nr. 2, lk. 113–128.

³ Raamatu väljaandmise kohta vt. Doris Kareva intervjuu Marin Laagiga: Et Lauluisa rahul oleks. „Kalevipoeg” 150. – Sirp 20.10.2011.

⁴ M. Barrow. Estonians in Australia. Adelaide, Council of Estonian Societies in Australia 2012, lk. 1–3. Vt. ka: Eestlased Austraalias I. (AESL, 1988); Eestlased Austraalias II, Eestlased Austraalias ja Uus-Meremaal (AESL, 1993).

⁵ 50 aastat baltlaste saabumisest Austraaliasse. – Meie Kodu 23.04.1997. Vt. ka J. Pütsepp. Kuidas Eesti Austraaliasse rändas. – Postimees 19.04.1998 (Meie Kodu 29.04.1998).

⁶ I. Mägraken. Austraalia Eesti Seltside Liit 45 aastane. – Meie Kodu 22.01.1997, nr. 1, lk. 6.

⁷ A. Vainomäe. Labida ja relvaga. Eestlastest töö ja võitluses II maailmasõjas. Esto RADi Ajaloo toimikond, 2005, lk. 442.

Luuletaja Triinu Kartus 1955. a. sügisel.
KM EKLA, reg. 2011/163

aastal kuulub siia 22 organisatsiooni. Siiski on eestlaste nooremate põlvkondade jaoks lapike põhjamaad nimega Eesti jäämas järjest enam vanemate inimeste „muinasjutumaaks” – läbikäimisele Eestimaaga seab piirid eesti keele oskuse taandumine. Tõlkija Triinu Kartuse ja kunstnik Gunnar Neeme „Kalevipoja” uue ingliskeelse tõlke loomine, millest räägib siin avaldatav kirjavahetus, oli kantud missioonist – vahendada noorematele, juba võõrsil kasvanud põlvkondadele eeposesse talletatud esivanemate maailmataju ja müütilist pärandust, kui ka eesti keel peaks kaduma. Triinu Kartus on võrrelnud eepose tõlkimist käimisega imekitsal purdel – julge idee teostamisele kulus siitpeale aastaid.⁸ Tõlkimine toimus ühes rütmis tulevase raamatu kunstilise vormimisega aastatel 1996 kuni 2003: tõlkija ja kunstnik pidasid omavahel sidet kirjade kaudu, mis liikusid Tasmaania saare

ja Victoria osariigis asuva Melbourne’i linna vahel postiga, tõlke algaastail sageli isegi paar korda nädalas. Kultuuriloolisse arhiivi jõudsid G. Neeme kirjade digitaalkoopiad ja T. Kartuse kirjade originaalid 2011. aasta alguses.⁹

Triinu Kartuse aukartustäratav töö on temast teinud kultuuriloolise isiku, rääkimata kunstnik Gunnar Neemest – nende mõlema elukäigu kohta pole Kodu-Eesti kultuuriruumis kuigi palju leida, püüdkem alljärgnevalt tuua välja need vähesed andmed, mida on õnnestunud selgitada.¹⁰

Tõlkija Triinu Kartus, neiuna Kalasim, sündis Tallinnas 29. märtsil 1932.¹¹ Kuni Eestist põgenemiseni 22. septembril 1944 elas pere Harjumaal Sael, Rahula külas. Kolmest kõrvuti asuvast talust – Uuetoa, Pärnamäe ja Kassi – koosneva 110 ha suuruse koha oli vanaisa Voldemar Kiisvek ostnud 1907. a. Rahula mõisnikult von Schulmannilt. Suurtalu jagati võrdset kolme lapse vahel, tütar Lindale jäi Pärnamäe.

T. Kartuse ema Linda-Alviine Kalasim, neiuna Kiisvek (1902–2005) oli sündinud Tallinnas ja õppinud Tartu Ülikoolis agronoomiat, ta oli ka Eesti Naisüliõpilasseltsi liige. Isa Feliks-Ottomar Kalasim (1904–1961) oli sündinud Harjumaal, Kuimetsa vallas, Juuru kihelkonna Ida koolimajas. T. Kartuse abikaasa Endel Kartus (1926–2000) oli pärit Tartumaalt Puurmanni vallast, Pikknurme külast. Triinu ja Endel abiellusid Melbourne’is, laulatus toimus 16. juunil 1956 Launcestoni St. Johni kirikus Tasmaanias.

Kiisvekide-Kalasimide pere Eestist põgenemisest 1944. aasta septembris räägiti kui üle noatera viimasele laevale pääsemisest Tallinna sadamas. Kodust oli lahkunud kolme talu suurpere, kaasas ainult seljakotid, väikestel väikesed ja suurtel suured. Tallinna sadamast olid meelde jäänud „maani täis” saksa sõdurid ja imestus: kust see viin küll tuli? Pere sai 22. septembril 1944 viimasele Saksamaale lahkuvale laevale. Samas karavanis oli ka Punase Risti laev „Moero”, mis sai õhuruunakus täistabamuse ja vajus koos mitme tuhande inimesega kümne minutiga püstloodis põhja.¹² Karavanist pisut maha jäänuna jõudis viimasena „Moero” hukku-

⁸ Et Lauluisa... – Sirp 20.10.2011.

⁹ KM EKLA, reg. 2011/163; reg. 2011/164, reg. 2012/44, reg. 2012/158.

¹⁰ Andmed Triinu Kartuse perekonna kohta pärinevad 28. detsembril 2010 tehtud intervjuust tema tütarde Ebe-Reeda ja Külliga Austraalia lõunaosariigis Woodside’is.

¹¹ KM EKLA heliarhiiv, reg. 2011/164.

¹² „Moero” pardal olid peamiselt haavatud ja sõjapõgenikud. Laev sai Läti vetes torpeedotabamuse masinaruumi, u. 3000 reisijast pääses alla 160. See oli üks suuremaid Teise maailmasõja tragöödiaid.

Kartulipanek Kaja talus Tasmaanias 1959. a. KM EKLA, reg. 2011/163

mispaika laev, millel oli Kiisvekide-Kalasimide pere. Merest jõuti päästa veel mõned inimesed, seejärel andis kapten käskluse „Täiskäik edasi!”, kurss võeti Saksamaale. Vanaema Linda oli meenutanud Saksa taluinimeste abivalmidust: sõjapõgenikke võetud igal pool lahkelt vastu, majutatud ja toidetud.

Triinu Kartuse tütarde meenutuste järgi jõudis pere Saksamaal Geislingeni DPI laagrisse; säilinud on ka T. Kartuse Oldenburgi Eesti Gümnaasiumi I ja II klassi tunnistused aastatest 1946–1948. Saksamaalt siirdus osa Kiisvekide suurperest Inglismaale, teiste seas ka Linda Kalasimi ema, õed ja vend. Peatuti Kentis ja Canterbury, sealsetes kolledžites õppis Triinu inglise keelt, käsitööd, kangastelgedel kudumist jm. Inglismaalt Austraaliasse jõuti n.-ö. korralike immigrandidena – sõidu eest jõuti tasuda, kuid taskusse jäi vaid kümme naela.

Et isa Feliks ei kannatanud kuuma, otsiti mitmekesise kliimaga mandril kohta, mis sarnaneks kaotatud koduga ja kus saaks jätkata talupidamist. Sobiv koht leiti 1950. aastate keskel Tasmaania saarel, Austraalia väikseimas osariigis, mida uhuvad Lõuna-Jäämere lained. Launcesteris, Lilydale'i linnakese lähedal osteti määle jalamile ligi 80 ha suurune Kaja talu, mida

mõnikord hellitavalt ka „meie väikeseks Eestimaaiks” kutsuti.¹³

Eesti põgenikke oli Tasmaanias Linda Kalasimi 1983. a. ülevaate järgi kokku ligi 100 inimest: siinsed pered jagunesid võrdselt saare kahe keskuse – lõunarannikul asuva pealinna Hobarti ja põhjaranniku Launcestoni – vahel. Tasmaania Eesti Selts oli asutatud 13. märtsil 1954, aktiivselt töötas eestlaste täienduskool, mille juures tegutsesid õpetajatena peaaegu pooled eesti naistest.¹⁴ Linda Kalasim oli tuntud kui eesti rahvuslike traditsioonide ja eesti keele üks põhimõttekindlamaid alalhoidjaid: ta oli Euroopast tellinud ja kasvatanud isegi Eestist pärit kartulisorte. Talu kasvatati ka vilja ja koduloomi, valmistati eesti rahvustoite, tehti käsitööd. Kaja talu kujunes Launcestoni eestlaste sagedaseks koosviibimiskohaks: tütarde meenutuste järgi oli näiteks vana-aastaõhtul nende juures tavaliselt 20–25 inimest, keetmine ja küpsetamine algas kolm päeva varem.

Kaja talu oli olnud suur raamatukogu. Elav huvi ajaloo ja ühiskondlike sündmuste, eriti aga kirjanduse vastu kujunes Triinul juba nooruses – ilmselt kooliõpetaja perest pärit isa Feliks Kalasimi mõjul. See selgitab ka T. Kartuse kaasaelamist 1990. aastatel Eestis toimuvale, mida

¹³ M. Laak. „Kalevipoeg” jõudis „väikeselt Eestimaaiks” koju. – Maaleht 29.10.2011.

¹⁴ L. Kalasim. Eestlaste elust Tasmaanias. – Triinu 1983, kevad, nr. 120, lk. 25–26.

Kaja talu pere Tasmaanias. Vasakult: Linda Kalasim, Endel Kartus, Triinu Kartus, Felix Kalasim. KMEKLA, reg. 2011/163

näeme nii tema artiklitest¹⁵ kui ka mõttevahetustest kirjasõpradega, teiste hulgas kunstnik Gunnar Neeme.

Triinu Kartus oli tuntud luuletajana.¹⁶ Kindlasti polnud ta spontaanne ega viljakas, kuid oma lüürikuande ja kodust kaasa saadud kirjandusliku eruditsiooniga oli ta Austraalia eestlaste seas erandlik. Tema laiem tuntus põhines Adelaide'is 1993. a. ilmunud kogul „Varjude mäng. Luuletused” (102 lk.). G. Neeme mustvalgete vinjettidega kaunitult kujundatud kogu sisaldas ajakirjades Olion, Triinu ja Tulimuld 1950/60. aastatel avaldatud tekste; 1960. aastate lõpu luuletusi on ilmunud Triinus;¹⁷ mõned tekstid, näiteks „Küüditamisele mõeldes” ja „Tulilind III”, ilmusid ajalehes Meie Kodu.¹⁸ Tõenäoliselt on jäänud tema luuletusi ka n.-ö. sahtlisse, mõned neist saatis Triinu kirjades headele sõpradele. Näiteks kõneleb ta luuletuse „Kadunud

tütrel tagasitulek” sünnist siin avaldatud 2. ja 4. kirjas G. Neemele.

Võrreldes Triinu Kartusega, on kunstnik Gunnar Neeme kindlasti tuntum nii kodu- kui ka väliseestlastele. Tema esimesteks tutvustajateks Eestis olid Viktor Masing¹⁹ ja Juhani Püttsepp.²⁰ Ajakirjas Mana 1964. a. ilmunud ülevaateartiklis „Kunsti Lõuna-risti all” tunnustab Juhan Viidang G. Neemet ühena vähestest eesti kunstnikest Austraalias, kes on kerkinud esile amatööride ülekaaluliku hulga alt: „Alates vaikeludest, üle maastikumaali ja juhusliku portree kuni nägemuslike figuur-kompositsioonideni ja joonistustest kuni graafikalehtedeni, on ta kodus kõigis žanrites.”²¹ G. Neeme monumentaalseid pannoosid ja skulptuure kohtame Sydney, Melbourne'i ja Adelaide'i Eesti Majades, suur hulk tema töid on leidnud koha Austraalia eestlaste

¹⁵ Artiklit „Isamaa ilu hoides” ajendas kirjutama mure rahvusliku identiteedi pärast, mille vastu aitab T. Kartuse arvates ainult esivanemate kultuuripärandi väärtustamine, nagu teeb seda Kauksi Ülle: „Inimene ei ole ega taha olla sipelgas ega puuleht!” – vt. Triinu 1993 suvi, nr. 161, lk. 16.

¹⁶ Et Lauluisa rahul oleks... – Sirp 20.10.2011.

¹⁷ Vt. nt. T. Kartus. Sügis. – Triinu 1967, talv, nr. 59, lk. 34.

¹⁸ Meie Kodu 22.01.1987 ja 04.04.1996.

¹⁹ V. Masing. Ühe vana pallaslase rikas kunstielu. – Sirp 22. 05.1998, lk. 7.

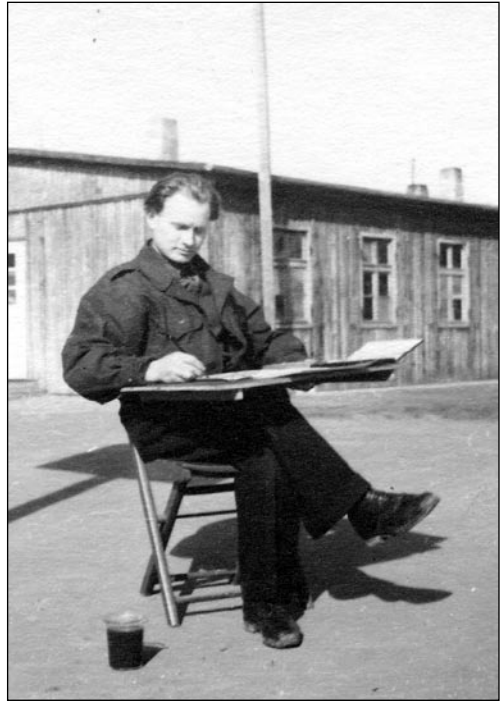
²⁰ J. Püttsepp. Tartu kunstilised pildistused maakera kuklapoolelt. – Postimees 19.09.1997. Vt. ka: In memoriam Gunnar Neeme 19. V 1918 – 3. II 2005. – Sirp 04.03.2005, nr. 9.

²¹ J. Viidang. Kunsti Lõuna-risti all. – Mana 1964, nr. 2, lk. 133.

kode seintel.²² Eestis ei ole G. Neeme mitmekülgne mahukas kunstipärand tuntud, küll aga on kultuuriloolisse arhiivi jõudnud G. Neeme käsikirjalisi omaeluloolisi märkmeid.²³ Koos üksikute trükiallikate ning ilmselt 1980. a. lõpul valminud allkirjastatud elulookirjeldusega võimaldavad need märkmed esitada mõned pidepunktid G. Neeme loomingulise pärandi uurimiseks.²⁴

Gunnar Neeme, arvatavasti endise nimega Johannes Näkk, kuulub nende saksaagee kunstikooli „Pallas” õpilaste hulka, kelle kohta on kunstikooli ajaloos kirjutatud „kadusid sõjapäevil”.²⁵ Ta sündis 19. mail 1918 põlistartlaste peres, lõpetas Tartu Poeglaste Gümnaasiumi ja pärast aastast katsetust Tartu Ülikoolis siirdus Kõrgemasse Kunstikooli „Pallas” [1937]. Selle reorganiseerimise järel jätkas ta õpinguid Konrad Mäe nimelises Riigi Kõrgemas Kunstikoolis (1940–1941), seejärel Kõrgemal Kujutava Kunsti Kursustel (1942–1943) Tartus. Luulehuvi ja kunstiliste otsingute suunajana on kunstnik meenutanud õpetaja Karl Aderit ja kunstnik Johannes Võerahansut.²⁶

Oma elu esimeste näitustena nimetab G. Neeme „Pallase” 1938. ja 1939. a. õpilastööde väljapanekuid, esimese isikunäitusena „Sõduri rindejoonistusi” Helsingis 1942. a. Kunstniku 80 aasta juubeli artiklis on Hannes Oja maininud ka „Pallase” 1943. a. õpilastööde näitust,²⁷ milles parimaks hindas arvustaja Olga Paris just J. Näki tööd.²⁸ Aastal 1944 siirdus kunstnik sõjakeerises Gunnar Neeme nime all Saksamaale. Esimesed kuus kuud töötas ta maalrina: „Ma ei mäleta, et ma kunsti teha sain, väljaarvatud mõned foto suurendused pliiatsiga Saksa perekondadele nende sõjas kadunud omakseist.”²⁹ Kunstiharidus jätkus eraatlejeedes Saksamaal, õppides monumentaalmaali (pannood) ning 1954.–56. a. Austraalias Melbourne’i kuninglikus tööstuskolledžis rakendusgraafikat, mis andis võimaluse teenida raama-

Gunnar Neeme Saksamaal, u. 1949. a. KM EKLA, reg. 2011/ 164

tute kujundamisega. Elulooliste andmete järgi oli G. Neeme teinud mitmete Austraalia, Inglismaa ja USA kirjastustega koostööd 37 aastat.

Kunstinäituste korraldamist alustas G. Neeme Saksamaal: ta organiseeris 1946. a. Eesti pagulaskunsti näituse Baieris, 1947. a. „Esimese vaba Saksamaa kunstinäituse” Nürnbergis. Esinemised Saksamaa näitustel jätkusid kuni emigreerumiseni Austraaliasse koos abikaasa Hilja ja kahe väikese poja, Antsu ja Aarnega 1949. a. G. Neeme näitusetegevusel oli siitpeale lausa globaalne mõõde: tema tööd on väljas

²² J. Viidangu hinnangul jäid G. Neeme parimad tööd, figuratiivsed kompositsioonid tema kodu nelja seina vahele – *ibid.*, lk. 133–134.

²³ KM EKLA, reg. 2011/163.

²⁴ Kokkuvõtliku juubeliartikli on kirjutanud Hannes Oja – H. Oja. Gunnar Neeme 80. – Vaba Eestlane, 14.05.1998, nr. 37, lk. 7 ja 11. (Sama artikkel ilmus ka Austraalia nädalalehes Meie Kodu 03.06.1998). Pühendusluuletuse ja loomingulise, kirja vormis õnnitluse avaldas juubeli puhul Triinu Kartus – vt. Triinu. Kiri Gunnarile. – Meie Kodu 13.05.1998, nr. 17, lk. 4.

²⁵ K. Kirme. Muusad ei vaikinud. Kunst Eestis 1941–1944. Tartu, 2007, lk. 25.

²⁶ Andmed masinkirjas eluloos „Gunnar Neeme. Sündinud Tartus 19.5.1918”, G. Neeme allkirjastatud dokument – Eesti Arhiiv Austraalias (Sydney).

²⁷ H. Oja, Gunnar Neeme 80. – Vaba Eestlane, 14. mail 1998, nr. 37, lk. 7.

²⁸ K. Kirme. Muusad ei vaikinud, lk. 55. Vt. ka O. Paris. End. k.-k. „Pallase” kursuse lõpetajate näitus koos Kujutavkunsti Kursuste õpilastööde näitusega. – Postimees 04.05.1943.

²⁹ KM EKLA, reg. 2011/163.

Hilja ja Gunnar kunstniku
75. sünnipäeval 1993. a.
Melbourne'is. KM EKLA,
reg. 2011/ 164

olnud Saksamaal, Hollandis, Prantsusmaal, Taanis, Šveitsis, Austrias, Rootsis, Inglismaal, USA-s, Kanadas, Jaapanis, Uus-Meremaal ja kõikides osariikides Austraalias; neid leidub erakogudes veel ka Peruu, Argentinas ja Iisraelis. Lisagem, et kunstiauhindu on G. Neeme aastatel 1946–1988 pälvinud kokku 29. Iseloomustades oma tööd kunstiõpetajana, on G. Neeme loetlenud järgmisi alasid: pliiats, *contá*, pastell (kuiv ja õli), tempera, akvarell, olimaal, akrüül, fresko ja fresko *secco*, graafika, skulptuur ning rakendusgraafika (pakend, reklaam, raamatugraafika, trükiala ja kujundus ning tööstusfotograafia).

Eestis on eksponeeritud G. Neeme 1930.–1940. aastate pilte Tartu Linnagalerii näitusel „Hüvasti Toomemägi” (1998)³⁰, 200 pildist koosnevat „Kalevipoja” joonistuste sarja Tallinnas ja Võrus, kõige suurem näitus (40 pilti) korraldati Tartu Ülikooli Raamatukogus 2004. a. kevadel.³¹

Avastamist väärrib G. Neeme ilukirjanduslik looming. Tal on ilmunud neli raamatut, kõigi puhul on tegu omakujunduslike, luuletustetemaalisi visuaalseid improvisatsioone sisaldavate „autoriraamatutega”. Eesti keeles on ilmunud luulekogu „Kollane vihm” (Adelaide, 1981) ning proosa- ja luulekogu „Maalit uiman” (Adelaide, 1981).

Tema ingliskeelset luulet, samuti autori illustatsioonidega kogudest „Mist of Time” (Richmond, 1976), „Notes” (Melbourne, 1982) ja „The Waves” (Melbourne, 1998) on esitatud raadios ja kunstinäituste avamistel. Käsikirja on jäänud novellide kogu „Tuuleraudne” ja ingliskeelne luulekogu „Carolline Experience”. Luule kõrval on autor oluliseks pidanud ka oma Austraalia eesti majades mängitud näidendeid „Sõnajalaõis” (1964), „Mosaiigid” (1979, etendus ESTO '84 Torontos) ja „Mustade ristide maa” (esietendus ESTO' 88-l Melbourne'is), samuti artikleid ja esseid.

Hoolimata sellest, et G. Neeme oli Austraalia Kirjanike Liidu ning rahvusvahelise PEN-klubi liige, ei ole ta oma kirjanduslikku loomingut rõhutanud: „Pean ennast ainult kunstnikuks, millise ametiga olen elamist teeninud viimane 52 aastat (s. t. maali, skulptor ning rakendusgraafik). Luuletamine ning näitekirjandus on rohkem olnud huvialaks, mitte elukutseks.”³²

Võiks oletada, et just „Kalevipoja”-raamatu ettevalmistustes koos tõlkija Triinu Kartusega said kokku G. Neeme kaks poolust: professionaalne kunstnik ja poeet-romantik, kelle loomingust, nagu on märkinud Juhan Viidang, on alati õhkunud kummitavat romantikat ja traagilisusetunnet.³³

³⁰ J. Püttsepp. Tartu kunstilised pildistused maakera kuklapoolelt. – Postimees 09.09.1997.

³¹ Vt. A. Vainomäe. Gunnar Neeme kunstinäitus Tartus. – Meie Kodu 19.06.2004. Selle näituse tegemisest said alguse ka Triinu Kartuse „Kalevipoja” tõlke käsikirja otsingud kirjandusmuuseumis.

³² Arvatavasti kirjutatud 1998. a. (KM EKLA, reg. 2011/163).

³³ J. Viidang. Kunsti Lõuna-risti all. – Mana 1964, nr. 2, lk. 133–134.

Gunnar Neeme ja Triinu Kartuse kirjavahetus algas 1996. a. suvel lausa nooreestiliku õhinaga teha eesti rahva pärimus ja Kreutzwaldi kaunis luuleteos kogu maailmale kättesaadavaks.³⁴ Viimane kiri T. Kartuselt kannab kuupäeva 26.03.2003 – Kaja talu Tasmaanias on müüdnud, ees ootab kolimine tütre juurde Melbourne’i lähedale Geelongi. Selles viimases kirjas lubab ta Melbourne’is elavat kunstnikku kindlasti külastada. Raske haigus viis Triinu Kartuse manalatele 31. mail 2003. a.

Siin avaldatud valik kirjadest keskendub tõlke esimestele, peamiselt 1997/98. aastatele, mil töötati välja tulevase raamatu kontseptsioon: 1) avaldada uus ingliskeelne tõlge ja eestikeelne originaaltekst kahes raamatus eri kujundustega ning 2) kasutada kujunduses G. Neeme pilte raamatust „Kalevipoeg taidelises nägemuses / in artistic vision” (AESL 1984/1985). Varem, juba alates 1960. aastate lõpust joonistatud pilte oli kavas täiendada rahvuslikus ornamentikas mustrite ja vöökirjadega, mida kodus oma kunstilistesse tekstiilidesse T. Kartus. Raskendavaks asjaoluks oli aga, et G. Neeme „Kalevipoja” mapi originaalid olid juba 1994. aastal saadatud kingitusena Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumisse Võrus. Raamatu maketi jaoks pidi kunstnik need tüsitehnikas uuesti looma. Kirjades avaneb raamatu tegijate n.-õ. loominguline köök, aga selle taustal ka isikliku elu sündmused, mis aastaid kestnud töö kõrval võtavad järjest kurvema pöörde.

Triinu Kartuse tõlke ajendiks 1996. aasta hiliskevadel oli tema tütre Ebe-Reet Kartuse, selleaegse AESL-i esimehe, Eesti Vabariigi aastapäeva aktusekõne.³⁵ millest tuli teha nooremate jaoks ingliskeelne kokkuvõte. Et kõneste olid põimitud mõned lüürilisemad värsiread „Kalevipojast”, püüdis Triinu neid tütre palvel tõlkida. Kui töö hakkas minema, pöördusid Triinu Kartus ja tema abiliseks olnud tütar Ebe-Reet kunstnik Gunnar Neeme poole ettepanekuga kasutada raamatus illustratsioonidena pilte tema raamatust „Kalevipoeg taidelises nägemuses”. Tõlkimine edenes esimestel aastatel hoogsalt. Pool eepose mahust, kümme lugu said valmis 1998. aasta lõpuks, murrangu tõlketöösse tõi arvuti kasutuselevõtt 1999. aasta sügisel. Kirjasõpradele saadetud „aruannete”

järgi on võimalik rekonstrueerida tõlke kujunemise käik peaaegu kuuajalise täpsusega. Kiire tempo sundis mõtlema avaldamisvõimalustele. Kanada, USA ja Austraalia eesti lehtedes ilmusid 1997. aasta septembris-oktoobris teadaanded „Kalevipoja” uue ingliskeelse tõlke ilmumisest, töö kavatseti lõpetada juba järgmisel, 1998. aastal.³⁶ Nagu näitab T. Kartuse arhiiv, hakkas ta sõprade vahendusel aktiivselt otsima tõlke avaldamise võimalusi Eestis.³⁷ Tõlkija oli kirjavahetuses mitmete Eesti kirjandusteadlaste, folkloristide ja regilaulu uurijatega, püüdis saada teavet tõlkestipendiumi taotlemise ja tõlkijate seminarist osavõtu võimaluste kohta Eestis – oli ju senine töö toimunud muude tegemiste kõrvalt.

Koos Ebe-Reedaga viimast korda 2001. aasta augustis-septembris Eestit külastades viis tõlkija täide oma ammuse unistuse – käia ära Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis. Sellest käigust räägivad siin avaldatud viimane, 11. kiri ning fotomälestus.

T. Kartuse ja G. Neeme kirjavahetus annab „Kalevipoja” raamatu küsimuste kõrval avara pildi Austraalia eestlaste elust ja probleemidest. Huvitav on jälgida 1990. aastate teabevahetust Eesti teemal. Viiskümmend aastat pagulust olid jättnud oma jälje, surunud seni rahvustraditsioonide alalhoidmisele keskendunud inimeste arusaamadesse sügavad vaod, mis pandi proovile iga iseseisva Eesti sammuga, eriti rahvusvahelises poliitikas. Siit aga avanevad hoopis uued teemad, kui seda on kahe loomingulise inimese, Triinu Kartuse ja Gunnar Neeme sõprusest välja kasvanud elutöö – Lõunaristi all sündinud rahvuseepose tõlkeamat kui kingitus Eestile.

Kirjade keeleline kuju on muutmata, välja on jäetud delikaatseid isikuandmeid puudutavad read. Autor tänab Aimi Hollot Võrust, Ebe-Reet Kartust, Ants ja Aarne Neemet, Arvi Vainomäed Austraalias ning Tartu Linnaraamatukogu väliseesti kirjanduse osakonda abi eest andmete täiendamisel.

Artikkel on valminud teadusteema SF0030065s08 ja Eesti Teadusfondi grandid 9160 toel.

³⁴ KM EKLA, reg. 2011/163.

³⁵ E. Kartus. EV aastapäeva aktusekõne Melbourne’is. – Meie Kodu 10.04.1996.

³⁶ L. Koobas. „Kalevipoeg” uues ingliskeelses tõlkes. – Vaba Eestlane 30.09.1997, nr. 72, lk. 7; L. Koobas. „Kalevipoeg” uues ingliskeelses tõlkes. – Meie Kodu 22.10.1997, nr. 40, lk. 5.

³⁷ KM EKLA, reg. 2011/164, reg. 2012/ 44.

1. kiri

15/11/96

Armas Triinu!

Saadetis käes, mille eest suurim tänu.¹ Mul on momendil käsil kahel näitusel esinemise ettevalmistused. St. raamimine ja postamentide värvimine (maalid + skulptuurid). See viib mu tänavuse esinemise üheksale näitusele.² Mis minusugusele vanale inimesele on vist küllaldane. Lisaks üks maalimise demonstratsioon ja kahe näituse auhindamine. Mis puutub mu „Võru” piltidesse siis on too kogu (50 joonistust) valmis ja juba teele saadetud.³ Muide New Yorgi eesti ajalehes oli minust artikkel koos Kalevipojaga ning seal tehti mind skulptoriks!!!⁴ Nii et momendil püüan kunstist hinge tõmmata ning aeda umbrohtu katkuma minna! Aed on täiesti käest ära „kultuura” pärast.

Too kasaaride raamat. Olen midagi taolist väga kaua aega tagasi lugenud, kuid mitte seda. Tahan teda paar korda lugeda.

Nüüd siis see Poeg of the Kalev.⁵ Mida ütlen, ei ole arvustus, nii et ennast ülesärritada pole vaja... Minu arvates, tuleks ingliskeelses osas tarvitada niipalju kui võimalik mitte tõkelist vaid ka inglise luule/värsi mooduseid. Mis ei ole võrreldavad kõnekeelega. Samas aga ei saa meie lugu eraldada originaalist. Teiste sõnadega peame leidma kesktees milles väljenduse rütm ning esinevate mõtete algupära kaduma ei lähe. Ja samas ka rütmiliselt niipalju kui võimalik algupärast ei eralduks. Peamiseks raskuseks saab olema mõistete ja rahvalike väljenduste tõlkimine. Samuti kasutatud riimi lühendusi (sõna). Muide, kas Sul on „Roget’s Thesaurus Dictionary”?⁶ Väljenduste mitte õige tõlge teeb rea konarlikeks.

2

Nüüd siis raamatu kaunistuse probleem. Muidugi on natuke raske saada kätte originaale Võrust.⁷ Muidugi oleneb kõik sellest kus see raamat trükitakse.⁸ Samas aga oleks see jälle mu Kp. raamatu (illustratsioonid ainult) kordamine. Olen sada mõtet palju kordi oma tühjas peas ringi loksutanud, mille tulemuseks on mul jär[g]mine mõte ehk idee või kavand!

¹ T. Kartuse eelmise kirjaga olid tõenäoliselt saadetud „Kalevipoja” tõlkekäsikirja esimesed peatükid „Introduction” ja „Invocation”.

² Neid fakte kasutab T. Kartus järgmisel aastal oma avalikus õnnitluskirjas juubilarile: „Mis see oligi, mida hiljuti Su kirjast lugesin – möödunud aastal esinesid seitsmel maalide näitusel ja kahel skulptuurinäitusel. Ütled, et rohkem ei jõua enam. Gunnar, paljud ei jõua seda oma parimas meheeski!” – Triinu. Kiri Gunnarile. – Meie Kodu 13.05.1998, nr. 17, lk. 4.

³ Sulejoonistused Võrust ja Võrumaast jõudsid Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi Võrus 1996. a. jõuludeks. Joonistused olid valminud vanade fotode alusel aastatel 1930–1940.

⁴ H. Estam. Skulptor, poeet, näitekirjanik, pedagoog. Gunnar Neeme juubeliaasta. – Vaba Eesti Sõna 12.09.1997, nr. 37, lk. 4. Sügisel 1996 tähistas G. Neeme 50 aasta juubelit elukutselise kunstnikuna ja 40 aasta juubelit kunstipetajana Austraalias.

⁵ „Kalevipoja” tõlkeraamatule omavahelises kirjavahetuses antud mänguline nimi. Küsimuse all oli ka teose pealkirja tõlkimine: „Kalev’s Son”, „The Son of Kalev” või „Kalevipoeg”. Valminud maketis näeme viimast varianti.

⁶ Briti leksikograafi Peter Mark Roget’ (1779–1869) teaurus „Thesaurus of English Words and Phrases to Facilitate the Expression of Ideas” (London, 1853). Nn. Roget’ teaurusu uustrukke antakse välja pidevalt, kirjavahetuse ajal neist viimane „Roget’s II: the New Thesaurus” (Boston, 1995).

⁷ Kujunduses oli kavas kasutada G. Neeme „Kalevipoja”-ainelisi pilte, esimesed neist olid valminud juba 1960. a. lõpus, kokku oli pilte 200, nendest 120 on raamatus „Kalevipoeg taidelises nägemuses” (AESL; 1984). Suuremõõtmelised (43 x 60 cm) originaalid oli kunstnik kinkinud juba 1994. a. Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumile Võrus, mapid olid jõudnud Melbourne’ist Võrru 1995. a. alguses.

⁸ Tööd alustati selge eesmärgiga: anda välja raamat. Vormistust hakati arutama kohe, paralleelselt tõlke ja kujunduslike küsimustega. Algne idee oli anda raamat välja mõnes Tasmaania kirjastuses, et saaks kontrollida trükiprotsessi. G. Neeme, kel oli töös kirjastustega kogemusi, annab järgmistes kirjades tõlkijale eesootavast tööst üksikasjaliku pildi (G. Neeme T. Kartusele 27.03.1997).

Sina Triinu oled kuduja ja luuletaja⁹ (muide kuidas on Su järgmise luulekoguga lood???) Nii arvasin, et miks mitte kasutada kogu raamatus figuratiivsete jutu illustreerimise asemel eesti rah[v]a käsitöö mustreid. Mis oma korda võimaldab mängida lehekülgede kavandamisega. Arvan, et siin on igal peatükil oma muster ja selle kombinatsioonid. Seega ei muutu raamat kaunistuste osas igavaks. (Vöökirjad, vaibad jne). Alljärgnevalt eeltoodu näide. Usun et mulje oleks ornamentaalne ja

[lehekülje makett 1]

Peatüki esimene lehekülg

[lehekülje makett 2]

Tavaline lehekülg

3

puhas. Seega pole figuratiivne ning jutu visuaalne kirjeldus segavaks elemendiks. Kuna aga meie rahvamuster looks kaunistava meeleolu. Kuna mõlemad elemendid: – muster ja sõna kuuluvad rahvalikult enam kokku kui alles 18 sajandi keskpaiku meie rahvale varasemalt tundmatu pildiline joonistus inimesest. Kokkuvõtteks oleks kogu raamat täiesti erinev kõigist senistest! Muidugi valmistan Sinule rea näiteid et oleks valikut ja arvamist. Teiseks kas kasutada värve? St. kaks + paberi värv = 3 värvi. Või ainult mustvalge. Igatahes teen mõned proovid niipea kui saan st. varsti!

Tervise osas hakkame kõigest üle saama. Ja loodame et jõuludeks oleme jõuluvana vastuvõtuks päris terved.

Parimate tervitustega
Sinule, Endlile ja
vanaemale

Gunnar + Hilja

P. S. Vastus Su küsimusele.
Maailm ei taha tõe
kuulda, sest see
teeks vale tõeliseks.
[---]

2. kiri

[2.97]

Kallis Gunnar!

Hiljale ja Sulle head Vabaduspäeva!

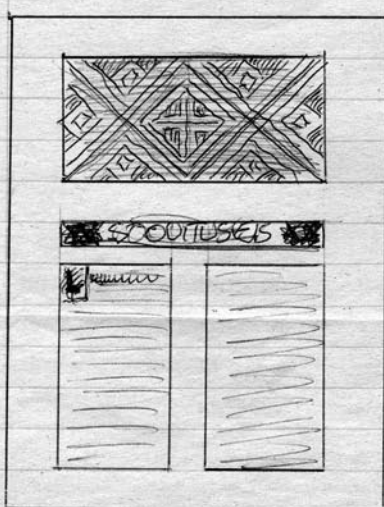
Olen pidanud helistama ja olen pidanud kirjutama – kumbagist pole senini asja saanud. Teen nüüd lihtsalt kiiruga kirja valmis, et endast alumärki anda. Suur tänu Sinu kirja ja kavandite eest! Mulle igatahes esitatud idee meeldib väga!!!! Ebe Reet tuleb 8. märtsil nädalaks koju.¹⁰ Näitan temale ja saame siis „aru pidada„. Teen ju seda ettevõtet temaga koos ja ta kaasabil – noortel ju rohkem energiat ja ka teadmisi võimalustest jne. Eriti kirjanduse alal, kuna ta on raamatukoguhoidja ja puutub nende ringkondadega kokku.

⁹ T. Kartus oli avaldanud üksikuid luuletusi ajalehtedes ja ajakirjades, avaldanud luulekogu „Varjude mäng” (1993). Ta teenis leiba käsitööõpetajana kolledžis, selle kõrval rahvuslikus ornamentikas tekstiilide kudumise kangastelgedel.

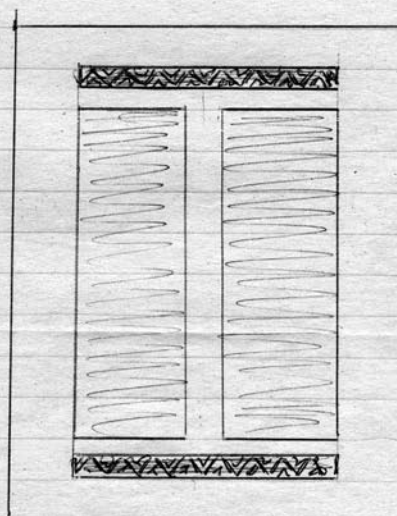
¹⁰ T. Kartuse vanem tütar, kes töötas Melbourne’is.

NÜÜD SIIS RAAMATUKAUNISTUSE PROBLEEM, MUIDUGI ON
NATUURLIK RASKE SAADA KÄTTES ORIGINALSE VÕRUST,
MUIDUGI ONKNAZ KÕIK SEALT KUS SEE RAAMAT
TRÜKITAKSE, SAAMAS ARJA ONKKS SEE JÄLLE MÜ
KIP. RAAMATU (ILLUSTRATSIOONID MIMULT) KORDAMINE.
OLEN SEGA MÕNET PALJU KORDI OMA TÕLJAAS PRAKS
RINGI KONSUTAND, MILLE TULEMUSEKS ON MÜL
JÄRMINE MÕTE EHK IDEE VÕI KAVAND!

SINA TRIINU ONK KUDUJA JA KUUNETAJA (MUUDE
KUUDAS ON JU JÄRMINE KUUNAKOOSKUS LKOD???)
NII ARVATAN, ET MIKS MITTE KASUTADA KOGU RAAMATUS
FIGURATIIVSEKTE JU TU ILLUSTRATIIVISE KSEMEL PERSTI
KANA KÄSTÖÖ ILLUSTRAND, MIS OMAKORDA VÕINANDAS
MÄNGIDA KAHKILÜKAND KAVANDAMISEGA. ARUAN, ET
SIN ON IGAL PRAKTIKIL OMA MUSTAR JA SEKKE
KOMBINATSIOONID. SEGA EI MUUTU RAAMAT KAUNISTUSE
OSAS TAVAKS. (VÕÖKURAND, VÕIDAND OKE), ALL JÄRGINEMIST
PRAKTOODU NÄIDE, USUN ET MÜLLEK OLEKS ORNAMANTAAR JA

PRAKTIKI RÄSTAMINE KÄHEKÜL

TRIINU KÄHEKÜL

Lehekülj Gunnar Neeme kirjast Triinu Kartusele 15.11.1996. Vt. lk. 116.

Mina igatahes olen sündinud optimist, kuigi ajan pessimistlikku juttu. Arvan, et kui töö on valmis ilmub ka võimalus trükkida. Minu isa¹¹ ütles alati, et ega maailm härja pee ole, et seal raha pole. Tuleb kindlasti soovitud kohta, kui õige aeg käes. Maad peab aga hakkama kuuluma varakult. Tõlketöö praegu seisab, kuid varsti hakkab jälle. Olen lihtsalt põnevusega selle juures ja olen tulnud äratundmisele, et see, täiesti „mahavisatud aja”, töö mind igati vaimsest rikastab. Aineliselt muidugi on vastupidi...

Saatsin hra. Eerik Teder'ile oma luulekogu ja sain paari päeva eest vastuse.¹² Paistab, et ta on haige, millest on kahju [---]. Igatahes raamatu kohta ta kirjutab järgmist:

„Südamlik tänu meeldiva üllatuse eest! Paar päeva tagasi saabus Teie meeldiv ja elamuslik luuletuskogu koos Gunnar Neeme meisterlike illustratsioonidega. Esimene mulje luuletustest on hea, need on kirjutatud südameverega.”

Edasi ta avaldab arvamist, et võib-olla kunagi hiljem teeb Eesti Raadiole luulepõimiku ning palub lisa-eluloolisi andmeid.¹³ Kas pole tore! Muidugi saadan need, kuid nende kasutamist s.t. luuletuste, nimetatud põimikus usun siis, kui see on teostunud.

Kuigi ei uskunud varem, et sel teemal kirjutan midagi. On aga ikka enam maad võtnud tahtmine kirjutada luuletusi oma Eesti reisilt. See tunne peab veel „küpsema” ja suunda otsima. Kuid kavatsen luulepõimikut (või kogu) kadunud tütre kojujõudmise teemal. Nagu piiblis on kadunud poja kojutuleku teemal – Jeesuse mõistujutt.¹⁴ Mitte nii, kuid see oleks lähtepunktiks. Näed, nüüd olen isegi pihitamiseni jõudnud! Aeg on lõpetada.

Kalli Sulle ja Hiljale!!!

Triinu

3. kiri

Melbourne 2/3/97

Armas Triinu ja tema õnnis meesterahvas Endel!

Kõigepealt tänan Sind kirja ning suure ärakiitmise eest. Muidugi on minupoolne vaid esialgne kavand. Mis omakorda saab muudetud, kui tekst hakkab arenema. Minu mõte on see, et mitte ükski tekstilt vaid ka kaunistuselt oleks ta midagi teistmoodi kui tavaline väljaanne. Mis omakorda ehk kergendab ka trükkimise võimalusi. Samas muidugi ka see enesetunne.

Ma sain vahepeal ka kirja E. Tederilt. Kus ta kiitis Sinu „Varjude mängu”. Nagu näib, et taolist väljaannet on vähe olemas. Ja mul on heameel, et lubas Sind Eesti avalikkusele tutvustada.¹⁵ Ja ma loodan, et see on ainult alguseks, muidugi kui Sa nüüd kohe loorberitele puhkama ei lähe.

„Kuju jõudmise” teem on väga huvitav ja kindlasti ka jälle kõigest taolisest erinev, ja kindlasti mitte läänelikul paadunud „enda näitamise” teemil, nagu see senini kombeks on olnud. Hakka tööle kohe, nüüd praegu!!!

¹¹ Feliks-Ottomar Kalasim (1904–1961).

¹² „Varjude mäng” (1993). Kirjandusteadlane Eerik Teder (1928–2004) oli aastaid kirjavahetuses nii T. Kartuse kui G. Neemega.

¹³ Eesti Rahvusringhäälingu heliarhiivi andmetel saade T. Kartuse luulest teoks ei saanud.

¹⁴ Vt. Uus Testament, Luuka evangeelium, tähendamissõna kadunud pojast – vt. lk. 15: 11–32.

¹⁵ Austraalia eestlaste kultuuri tutvustav teemaõhtu toimus 1997. a. Tallinna Bibliofiilide Klubis. Eestlas-konnast Austraalias rääkis Voldemar Wilder, Triinu Kartuse luulet tutvustas E. Teder, klubi esimees (1981–2004).

Muidu mina ja meie elame nagu ikka kaks vana inimest, kuskil meie ei käi. Ma käin veel näituste avamistel ja ka esinen, kuid palju vähem, kui varematel aegadel. Pealegi oli see ilmapalavus natuke üleliigne, mis tegi uimaseks ja laisaks. Isegi maadlemine aiatööga tundub ülejõu käivaks. Nagu tead on ju selle aasta lõpus jälle Eesti päevad.¹⁶ [— —]

Veelkord Sinu uuest luuletuste kogust. Andesta, kardan, et see piiblisalm ei käi sinu/meie kohta. Põgenesime jah, kuid võtsime enestega kaasa kõik selle, mida enam seal ei ole. Meie hoidsime võõrsil eestlust alles. Ja sellepärast ei olnud meie mitte ära kadunud. Meie olime vaba Eesti tõrviku kandjad maailma pimeduses! Muidugi on see ainult vaid ühe vaese ja vana pensionäri arvamine. Piibli ära kadunud poeg ei teinud oma kodu heaks võõrsil mitte midagi. Muidugi nüüd, võibolla oleme oma töö teinud. Kui nii võtta, siis on nemad seal need „ära kadunud pojad”, keda meie nüüd tervitame, vabaduse rüppe tagasi. Andesta mu jutlust! Aga nii see on. Iseasi, kui oleksime enne sõda läinud võõrsile paremat elu ja õnne otsima ning siis tagasi läinud kas rikkana või saba jalge vahel, võibolla siis ehk. Kuid mitte ialgi meie praeguses olukorras. Sest tegelikult tervitame meie neid tagasi vabadusse!

Parimate tervitustega Sinule
ja Endelile
Gunnar

4. kiri

Kallis Gunnar!

Kuigi jõuan juuni lõpu poole Melbourne'is mõtlesin, et see on kaunis pikk aeg ja et näitan, et olen midagi „korda saatnud” „kadunud tütre” teemal, millest Sulle varem kirjutasin.

Kirjutamisega on üks naljakas asi: mõtled ja plaanitsed üht moodi ja kui lugu paberile saab on ta kaunis erinev algplaanist. Ta nagu „võtab üle”, tõrjub kirjutaja kõrvale ja hakkab elama oma elu. See lugu ei pidanud tulema nutulaul, sest tundsin ennast Eestis tõesti hästi ja olin kogu aeg elevel ja rõõmus.¹⁷ Aga näe, kui paberile saab on kõik erinev, abstraktne kauniste ja kurb.

3. lugu on valmis. Loodan teha tsükli ümber 10-ne luuletusega, et kõik öeldud saaks, mis ütle-mist nõuab. Tahaks ikka midagi rõõmsamat ka panna. Praegu on aga pea tühi – kõik peab ootama oma „aega,..” Aga küll see tuleb.

Kõike head Sulle ja Hiljale!

Triinu.

5. kiri

29/5/97

Armas Triinu ehk Tasmaania ööbiker või luuletajannatar!

Sinu sädelev kiri saabus täna mis tõi ka päikesekiiri vihmatibasesse Casiino linna!¹⁸ Jah, tõesti on kummaline ning seesmisele tunnetusele rajatud esimeste sõnade arenemine. Milles mõtte tunneta-mine ning kirjasõna nägemise tunnetamine on hoopis teine maailm tähtede ning sõnade hääldavast kordamisest. Luule on nagu kunstiteos, kunstniku/luuletaja seesmise tunnetuse ning arusaama peegeldus. Teiste sõnadega on mõlemad loovad vaimud ja mitte nähtu kopeerijad.

¹⁶ XVI Eesti Päevi Austraalias, mis toimusid 27.–28.12.1995 Melbourne'is.

¹⁷ T. Kartus käis koos oma venna Andresega Eestis sugulastel külas 1998. a.

¹⁸ Melbourne'i oli ehitatud grandioosne luksuslik kasiino „Crown”, milles oli 2500 pokkerimasinat, hotell ja eriruumid miljonäridele.

Sinu mõte 10 luuletust on kindlasti hea mõte.¹⁹ Ja ma olen kindel, et meie pagulaskonna luuletajate hulgas juba oma „Varjude mängus” olid kõrgemal kõigest. Sina olid uus ja tõsine, nemad aga vanale rasvale toetuvad seltskonna lemmikud, vahepalaks meeldib mulle Sinu aus tunnetus, sügavalt tõsine ning aus!²⁰ Sinu mõtted on nagu miniatüürmaalid, vaatamata mõõtudele siiski täiuslikud. Räägid, et pea on tühi! Mida pean siis mina tegema. Mul on ta kogu elu aeg tühi olnud. (Pintslilöö-kide vahel seda ei märgata) Momendil, tunnen end natuke väsinud, kuidagi puudub nagu tahe, mõte on nagu kadunud. Üle kolme aasta käisin Eesti Majas (näidendit vaatamas).²¹ Oli see aga võõras koht. Ainult all saalis oli kaks rahva tähelepanu äratavat kohta: – einelaud ja baar! Muidugi olin kutsutud arvustajaks. St. päheandjaks.²² Mida olevat nädal hiljem E. M. muudel üritustel²³ kuhjaga antud. Minu ainus negatiivne mulje oli – publik oli di-pi laagri traditsioonides oma mentaliteediga kinni! Ootan ihu ja hingeaga Sinu sisseastumist Melburgi linna!

Gunnar

[serval risti]

Tervisi ja muid häid asju (?) Endelile!

6. kiri

24.8.97

Kallis Gunnar!

Aitäh kirja eest! Kalevipojaga oled Sa küll juba kaugele jõudnud²⁴ – ma pean kiirust lisama, et mitte jalgu jääda! Ega need illustatsioonid ei peagi vist ju täpselt samad olema, mis on Su taidelise nägemise raamatus?²⁵ Ja ega pole ju midagi viga, kui tuleb „vaim peale” ja teed mõne koguni uue!

Heameel on kuulda Su raamatu ja Sinu enda kuulsusest rahvusvaheliselt!²⁶ See on loomulikult rõõmustav Sulle, aga kindlasti tuleb kasuks ka meie Kalevipojale!

Muide, leidsin kapist (olin selle olemasolu unustanud) veel ühe Kalevipoja, välja antud 1961. a. Eestis. Kunstiliselt kujundanud A. KOEMETS.²⁷ Väga tagasihoidlik – võibolla oled näinud?

Ameerika „Vaba Eesti Sõnas” on eelteate kuulutus ilmunud²⁸ ja kuulsin täna, et keegi oli juba lehe toimetusse helistanud ja küsinud, et kas saab eeltellimise sisse anda! Ka olevat inimesed N. Yorgis öelnud, et nad Kurmani tõlget uustrükis ei osta.²⁹ Paistab, et meie raamatu juures on kasuks

¹⁹ Vt. eelmine kiri.

²⁰ G. Neeme peab silmas Austraalia eestlasi: kirjanikuna oli laiemalt tuntud vaid Peeter Lindsaar (1935–1990), kelle novellid rääkisid peamiselt Vana-Võrumaast. Tõlkija ja literaadina on tuntud ka Leonid Trett (1905–1990).

²¹ Teatri pealelõuna Melbourne'i Eesti Majas etendati pühapäeval, 27.04.1997 kell 14 J. B. Priestley komöödiat „Höbepulma uperpall”. – Meie Kodu 23.04.1997.

²² Arvustus on läbini positiivne, vt. G. Neeme. Teatri pealelõuna Melbourne's. – Meie Kodu 21.05.1997, nr. 18, lk. 4.

²³ Pühapäeval, 11.05.1997 tähistati Melbourne'i Eesti Majas emadepäeva.

Eestikeelsed raadiosaated Melbourne'i SBS saatejaama kaudu igal neljapäeval FM 93.1 algusega kl. 5 p. l.

²⁴ Eelmises kirjas (4.08.1997) oli G. Neeme kirjutanud, et tal on valmis „Introduction” ja „Invocation”, kuid lugu-de osas otsib veel head ideed. Ta palub saata valmis tõlgete tekste nende ulatuse arvestamiseks leheküljel.

²⁵ G. Neeme album „Kalevipoeg, taidelises nägemuses / Kalevipoeg In Artistic Vision”, mis ilmus 1984. a. (titellehe pöördel 1985) EASL kirjastusel Richmondis, sisaldab 120 pilti. Raamatu väljaandmise idee oli saanud alguse Neeme Kalevipoja piltide näitusest 27.–31.12.1983 XII Eesti Päevadel Adelaide'is. Teine näitus „Kalevipoeg taidelises nägemuses II” korraldati Adelaide'i Eesti Majas 1990. a., mil eksponeeriti 55 pilti.

²⁶ G. Neeme kirjas T. Kartusele [aug. 1997]: „Üks Hollandi kirjastus ja raamatu kompanii ostis ühe minu „Kalevipoja raamatu” ühe sinise kirjastuse kaudu. Küsimus on, et kas ma olen nüüd kuulus!!!”

²⁷ T. Kartus mõtleb ilmselt raamatut „Kalevipoeg. Eesti rahva epos. Kogunud ja ümber töötnud Fr. R. Kreutzwald” (Tallinn, 1961). Väljaanne on tuntud Evald Okase illustatsioonide kaudu, kujundaja Aleksander Koemetsa (1912–1988) tavaliselt ei nimetata.

²⁸ Eelteade. – Vaba Eesti Sõna 14.08.1997, nr. 33, lk. 4.

see, et on mõlemas keeles, ning olen veendunud, et illustreeritud väljaanne on see, mis huvitab. Muidugi ka see, et Su nimi on ka seal tuntud-teatud.³⁰ Kuulutuse sõnastuse saatsin nii: /Eelteade! Käsil on Fr. R. Kreutzwaldi Kalevipoeg ingliskeelses tõlkes koos eestikeelse tekstiga. Kunstiline kujundus rohkete illustratsioonidega kunstnik Gunnar Neemelt. Tõlgib luuletaja Triinu Kartus./

Eeloleval nädalal saadan kuulutuse ka Kanadasse ja arvan, et ka Meie Kodusse.³¹ Paistab, et Aimelt³² on küsitud ingliskeelset Kalevipoega.

Mul on meelest läinud, palju Sinu Kalevipoeg taidelises nägemuses maksab – minult küsiti täna. Tuttav, kes N. Yorgist helistas ütles, et (Vaba Eesti Sõnas) pr. Vaga pidi tahtma seda osta (nägi meie tuttava käes, kellele ammu juba saatsime).³³ Ta tahab ka minu raamatut. Ole kallis saada 2 raamatut siia, panen koos enda omaga posti. Ebe Reet tasub. Tahaksin aga ikkagi teada, palju maksab, juhul kui minult jälle küsitakse.

Ebe Reet oli vaimustatud sellest, mida oled teinud³⁴ – tuleb täiesti midagi erisugust! Kui mu tõlkimine ka nii hästi õnnestuks! Aga püüan kõigest väest – ja on põnev ka, elan kõigega kaasa.

Huvitav, mida kirjutad Viirlaiu kohta!³⁵ Tasub meelest pidada, kui ta mulle veel peaks kirjutama peale selle „pahmaka”, mis talle Eesti poliitika kohta kirja panin ja teele saatsin. Olen Sinuga ühel nõul, et kui ta kirjanikuna tunnebki rõõmu selle üle, et ka Venemaa kirjanikud kommunistliku surutuse alt pääsesid, siis mitte ainult üksi Vene vastu sõdimise, vaid ka 50 a. kestnud okupatsiooni silmas pidades ei ole sünnis selliseid rõõmupuhanguid väljendada! Mis puutub igasuguste liitude ja sõpruste ja äride lepingutesse, siis on Eesti hulluks läinud. Kogu aeg üks allakirjutamine – seda kirjanike oma ma polnud näinud/kuulnudki.

Mis puutub aurahasse, siis Sinu Kreutzwaldi aumärk kuulub hoopis erinevasse kategooriasse³⁶ ja oleks ütle mata kurb, kui Sa seda poleks vastu võtnud!!! Sinu oma on puht-kultuuriline, Viirlaiule ja teistele määrati riigi või Meri enda poolt I, II, III klassi, erivarjunditega autasusid.³⁷ See on puhtal kujul poliitiline märk. Üks pr. Eestist kirjutaski, et kui ta näeb TV's Merit riste rinda torkamas, meenub talle alati Brežnev. Viirlaidi üks keeldumise põhjendusi oli, et valitsus peaks eeskätte rahva elujärje eest hoolt kandma ja kui ta seda ei saa ega suuda, siis on see au, mida ta jagab kassikulla väärtusega.³⁸ Mis minu meelest kõige hullem – nimekatel tegelastel, eriti „sulemeestel” võetakse selliste medalite jagamise nõksuga valitsuse poliitika kritiseerimise võimalus ära! Kes siis hammustab kätt, mis sind silitab. Sellepärast olen natuke pettunud Mart Nikluses,³⁹ kes vastu võttis, sest ta

²⁹ Jüri Osvald Kurmani (1942–1994) esimene „Kalevipoja” tõlge inglise keelde „Kalevipoeg: an Ancient Estonian Tale” oli ilmunud Ameerikas kirjatusest Symposia Press 1982. a., 1997. a. kavandati selle kordustrüki.

³⁰ Lause on Gunnar Neeme poolt punasega läbi tõmmatud. T. Kartus viitab Heldia Estami artiklile „Skulptor, poeet, näitekirjanik...” – vt. 1. kiri 15/11/96.

³¹ T. Kartus peab ilmselt silmas tutvustava teksti saatmist Leo Koobasele. – vt. L. Koobas. „Kalevipoeg” uues ingliskeelses tõlkes. – Vaba Eestlane 30.09.1997, nr. 72, lk. 7. Sama artikkel ilmus ka Meie Kodu 22.10.1997.

³² Mõeldud on Aime Metsarit.

³³ Airi Vaga – New Yorgis ilmuva ajalehe Vaba Eesti Sõna peatoimetaja (1995–2005).

³⁴ Mõeldud ideed kasutada kujunduses rahvuslikku ornamentikat, mis oli omane ka T. Kartuse tekstiilidele.

³⁵ G. Neeme ja kirjanik A. Viirlaid olid mõlemad PEN-klubi liikmed, nende omavahelises kirjavahetuses oli tekkinud arvamuste lahkuminek Eesti Kirjanike Liidu suhete küsimuses kirjanike liiduga Venemaal.

³⁶ G. Neeme pälvis Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi välja antava nn. Kreutzwaldi mälestusmedali 1994. aastal eesti kultuuri arendamise ja tutvustamise eest Austraalias. Mälestusmedalit antakse välja alates 1985. aastast tänaseni, medal on nimeline ja laureaadiks saab olla üks kord. 1994. a. oli G. Neeme kinkinud muuseumile ka „Kalevipoja”-ainelised graafilised lehed. – Vt. ka 1. kiri. Riiklik Valgetähe IV klassi teenetemärk omistati Neemele 2005. a. postuumselt.

³⁷ Torontos elavat eesti kirjanikku Arved Viirlaidi (sünd. 1922) kui „Eesti Vabariigi järjekestvuse kaitsjat, kirjanikku ja luuletajat” tunnustati 18.02.1997 Riigivapi III klassi teenetemärgiga.

³⁸ Eesti lehtedes 13.03.1997 ilmunud ETA teade trükiti ära ka väliseesti lehtedes, nt. Meie Kodu rubriigis „Uudised Eestist” artiklis „Väliseesti kirjanik keeldub teenetemärgist”, vt. Meie Kodu 19.03.1997, nr. 9, lk. 3. T. Kartus viitab uudistes tsiteeritud A. Viirlaidi kirjale president L. Merele. Selles sõnastuses võib ära tunda kindral Aleksander Einselni EV aastapäevakõnes Vancouveris avaldatud seisukohti, mis olid äsja ilmunud ka Toronto ajalehes Vaba Eestlane (13.03.1997, nr. 20, lk. 9).

³⁹ Mart-Olav Niklus (sünd. 1934), Eesti vabadusvõitleja ja poliitvang.

on senini olnud hea väärnähete esile tooja. Ning endise dissidendina on ta sõnal kaalu. Näis, kas dissidentlus nüüd lõpeb.

Nii jube kui sellele mõelda ongi – Eesti saatus oleneb peamiselt sellest, mis juhtub Venemaal ja Venemaaga. Ta on Natos sees⁴⁰ ja ebaametlikult (praegu veel ebaametlikult) ka Euroopa ühenduses.⁴¹ Üks soomlane nähtavasti ongi E. Liitu kutsunud Euroopa Kremliks. Bürokraatlike totruste tõttu, mis Brüsselist välja voolab. Soome läks Žirinovski hirmuga E. L[iitu] sisse, kuigi algul tõrkus. Töötus on nüüd tõusnud ja inimeste elujärg halvenenud.

O.K. aitab tänaseks. Kalli Sulle ja Hiljale ja patsu-patsu kutsudele!

Tulen Melb.[ourne'i]. Jõulu eel, lähen E. P'dele.⁴²

Triinu.

7. kiri

Melbourne 28/8/97

Armas Triinu!

Aitäh kirja eest, mis jälle omakorda annab vastuses võimaluse minupoolsetest probleemidest juttu teha! Jättes muu osa niioelda ja lõppu. Nii et siis Kalev's Son ning tema adventures Estonia maa peal ning lähemas surroundingus!

1. Arvan, et „Invocation” + „Introduction” kujunduse kavad on valmis, samuti ka kunstiline osa. Maadlen momendil järgnevate lugude/tales kunstilise kujunduse probleemidega, eriti kuna sooviksin seda teha ka hoopis erinevalt kõigist senistest. Näiteks mulle saadetud koopiates too tiitel-leht on oma ornamentide plaanitusena saavutanud ülepakutud tulemuse. Sellepärast pean olema äärmiselt ettevaatlik, et hoida maitsekalt keskset taset. Ja see ongi mu suurem probleem. Teiseks muidugi on raskusi piltide asetusega teksti. Kuna ma ei soovi eelmiste väljaannete kujunduste vigu korrata, samas aga tahaksin tuua/viia Kp. 20-ndasse sajandisse⁴³ vastava tasemega. Viimane on eriti oluline, kui vaadelda läänemaaailma maitselise arusaama arengut viimase 40 aasta jooksul.⁴⁴ Nii, et kokkuvõttes, pole ettevõtte sugugi niisama lihtne. Eriti, kui arvestada meie kallite kaasmaalaste asjatundlikk[us] seisukohti (võimalikke).

Ei mul Koemetsa Kp-d ei ole, kuid olen seda kuskil kunagi näinud!!! Sest tiitellehe koopia tuli väga nagu tuttav! Mis puutub aga minu tundmisse, siis vaevalt. Muidugi võtan vastu Sinu kiituse ehk tähelepanu juhtimise. Kutselise pähesaajana olen kiituse osas väga ettevaatlik!!!

Siinjuures saadan 2 Kp-raamatud nagu soovitud. Nende hind on \$ 25 raamat.

Nii nüüd siis tagasi Kp juurde:

Arvan, et lugude eraldamine toimuks päisliistuga nagu Orto raamatus. Tekstis aga eraldaksin lood väikese vaheornamendiga näit. [*joonis, vöökirj*]

Nii et jätame välja Orto rasvased algtähed. Mis puutub illustratsioonidesse, siis need ei ole mitte erilehel ja eripaberil, vaid asetatuna teksti. Seega kujuneks kõik üheks tervikuks. Orto kujundus

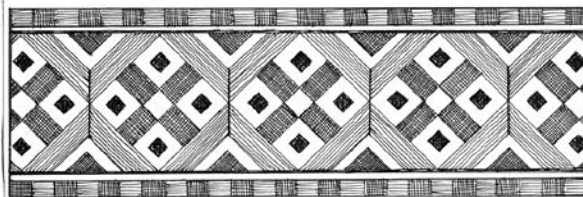
⁴⁰ Eesti NATO-sse astumise ajaks loetakse 2. aprilli 2004. a., mil Brüsselis leidis aset seitsme uue liikmesriigi (Bulgaaria, Eesti, Leedu, Läti, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia) vastuvõtuseremoonia. Läbirääkimisi NATO-ga liitumise ettevalmistamiseks alustas Eesti 1996. a. ja kõiki selle etappe kajastati ka raja taga, vt. nt. artikkel „Tallinnas arutatakse tiptasemel Balti riikide julgeolekuküsimusi.” (Meie Kodu 26.02.1997, nr. 6, lk. 1).

⁴¹ Läbirääkimised ühinemiseks Euroopa Liiduga algasid 1997. a. detsembris, Eesti võeti EL liikmeks 1. mail 2004. a.

⁴² T. Kartusel oli kavas sõita 27.–30.12.1997 XVII Eesti Päevadele, mis toimusid lõunaosariigis Adelaide'is. Laev Tasmaania saarelt randus Melbourne'is, Victoria osariigis.

⁴³ Mõeldud 21. sajandisse.

⁴⁴ Gunnar Neeme on Kalevipoja illustratsioonidega tegelenud süstemaatiliselt: tema arhiivis leidub tabelina kõikide seniste Kalevipoja illustratsioonide autorite tööde analüüs alates Georg Friedrich Schlateri akvarellidest 19. saj. kuni 1950/60. aastateni Eesti ja väliseesti kunstis (KM EKLA 2011/163).

FIRST TALE

KALEV'S ARRIVAL ≠ SALME AND LINDA ≠ WEDDINGS

ow, oh bard, and cast
your spell,
Ply the oar of the ship of
song,
Of the tale teller's little
boat,
Row them to that certain
seashore,

Where the golden words of eagles,
And the silver tales of ravens,
Coppery ransom from the swans
Have been shed since time immemorial,
Scattered since the days of old!
Do announce it, wisest of birds,
Whistle this, you billowing waves,
Do declare it, you dearest winds:
Where's the cradle of the Kalevs,
The homestead of the valiant men,
The safe haven of the heroes?
Sing, oh bard, why don't you sing,
Why don't you all of this announce?
Should I sing, a bird of sorrow,

This warbler with a wasted beak?
My youth has faded on the heath,
It has withered into heather,
Into the leaves of weeping birch.
Earlier, when I shouted with joy,
In the sunshine played sweet music,
Silvery warps of flowing songs
Wove I into golden fabric,
Then I did see the strangest things,
Some hidden happenings indeed,
Rare remarkable revelations.
Wind-mother lifted wide her wings,
Grandmother-gale tore down the groves,
Forced the waves to race away
And to play on the open sea,
Scattered the clouds to flee away,
To seek refuge from Thunder's threat.

Gazing from the cliff of joy
Upon the features of the sun,
I mused on ancient memories,
On happenings of ages past.
Run, you rivers, more rapidly,

ENG 1/2

Näide Gunnar Neeme maketist 1997. a. DrKM-Ta-788-5-001

on väga segane, kusjuures kunstiline osa ei ole kooskõlas omavahel. Püüan seda vältida. Ise arvan, et üle kahe joonistuse loos oleks ülepakkumine. Päisliistuna kasutan vöökirja, mis oleks rahvuslik, ent samas jälle joonistuste kõrval neutraalne.

Nüüd aga see eestikeelne osa. Kas seal samuti kasutada päisliiste, kaunistatud algtahte, joonistusi? Ja kui, siis kas samad mis ingliskeelses tekstis, või teistsugused? Piltidest puudust ei ole, ainult kas

kõike seda pole ehk liiga palju. Päisliistud võivad olla samad, kuna need aitavad niiöelda lugusid kiiremini tunda/leida. Nagu kokkuvõttes näed, pole see teps mitte kerge ülesanne, millega ma nii kergemeelselt oma nõusoleku andsin. Kuid vaatamata kõigele loodan Sulle midagi konkreetset näidata, kui Sa Melbourgi peale tuled! Või muidu sisse astud, ehk visiiti teed või külla tuled!

Parimate tervitustega
Gunnar

8. kiri

9.8.2000

Kallis Gunnar!

Väga suur tänu ilusa kirja eest! See on tõesti nii, et Kalevipoeg viib mindki sünnimaa radadele. Lüürika on omane, veri meie verest. Oleme pärit sealsest, põhjamaa loodusest – tahame seda või mitte! Ja kui rikas on meie keel! Mida nüüd suure „hurraaga” tahetakse inglise keele vastu ümber vahetada!

Mul juhtus nüüd niisugune ootamatu äpardus, et kompuuter läks katki ja kuna on igivana, siis arvavad targemad pead, et seda ei tasu parandada proovidagi (liiga kallis!) vaid muretseda teine (vana). Ebe Reedal on just selline, mida ma ei saa nüüd kätte enne kui oktoobris Melb[ourni] tulen. Mis jälle 2 kuud viivitust tekitab. Mul on küll Lood 11, 12, 13 valmis, kuid pean ääremärkused ja alternatiiv sõnad välja redigeerima enne kui puhta tekstina Sulle neid saata saan. Sellegipoolest, kasutan seda aega eesti keelse teksti paranduste läbi viimiseks, millised Ebe Reet saab oma kompuuteril sisse kanda. Lood 5 ja 6 on tal praegu käsil, saab varsti ära saata. Kõik läks nii sujuvalt ja nüüd järsku tagasilöögid!

Oleme ka mõelnud tiitellehe jne. peale. Kui oktoobris tulen, siis kavandame tekstid. Kas oled mõelnud, et nn. tiitelleht teksti ja illustratsioonidega võiks katta 2 lk.? Annaks rohkem „õhuruumi”. [joonis]

Eriti kui tahame „Üks ennemuistne Eesti jutt” (inglisk.) sisse panna.

Piltide tiitlid saada mulle eesti keeles. Võimalik, et mul on tekstis just tabav tõlge olemas, mis neid kahte seoks. Meeleoluliselt, nagu ütled. Sest Kp. luules on just väga palju meeleolulist, ilutsevat. Atmosfääri. Tihti valatud stiliseeritud vormi. Inglise keele öeldakse olevat analüütiline keel, milles sellist meeleolullevat on raske edasi anda. Oleks kerge, kui peaks just Kreutzwaldi sõna kasutama (tõlkes), vaid võiks vabalt valida! Meie eesmärk on aga võimalikult täpne tõlge, rütmi piirides. Mõned kohad on ka inglise keeles ilusad, voolavad ja lüürilised. Mõned mitte. Mõned nõuavad veel „nuputamist”. Mulle kui „lüürikule”, meeldivad just Kp.’s paralleelllood (Suur tamm, Karjapoiss jne.) rohkem kui Kp enda vägiteod – välja arvatud kui ta sulgedest tehtud sõdalasi kolkis (sellele elasin hingega kaasa ja tõlge tuli hea).⁴⁵ Paralleelllood on just need rahvaluule lood, rikas keel ja atmosfäär, loodus. Südamelähedane ilu!

Kui kõik plaani kohaselt läheb, siis saan korraldada nii, et keegi tuleb ema kord päevas vaatama. Peamine mure on just kukkumine. Muuga ta saab nädal aega ise hakkama.

Mul on tõesti hea meel kuulda, et Hilja tervis paraneb!!! Kirjast näen, et Sinugi püüdlus kannab vilja ja oled kohe kindlasti edusamme teinud!

Kui kõik hästi läheb, siis kahe kuu pärast näeme.

Kalli mõlemaile!
Triinu.

⁴⁵ Suled moondata sõdalasteks Soome Tuuslar „Kalevipoja” viiendas loos (Kättemaks Tuuslarile, v. 404–512) – http://kreutzwald.kirmus.ee/et/kalevipoeg/tekstiversioon?story_id=23#topic3 (28.12.2012).

9. kiri

[01.2001]

Armas Triinu!

Long time, no see and hear. Jah tõesti aeg ainult lendab! Jõulud veetsime ikka vana viisi kogu perega. Nii tore on. Isegi Imbi Inglismaalt oma mehekesega olid siin. Oivaliselt väsitavad päevad. Mulle käisid natukene üle jõu! Ja siis peale jõule lendasime Sydney'sse Aarne teise tütre pulma. Jälle oli pere koos ja siis veel mõlemate poegade huvitavalt hubased majad ning ainult perekondlikud küünla õhtud. Meid Hiljaga aina söödeti ja joodeti! Isegi lennuki sõidud olid ette tellitud ja Hiljat viidi lennukisse ja tagasi eritoolil.

Tagasi Melbournes asusime Hiljaga vana rutiini juurde! Arstid ja haiglad, mida teeme Hiljaga üksteise võidu. Temal probleem valgete verelibledega ning selles[t] tulenevad põhjused. Minul jälle probleemid südamega. Meil mõlematel rohtude hunnikud laua peal. Nii nagu üks probleem lõpeb nii teine algab.

Nüüd siis asja juurde. On igatsus jälle „Kp” juurde asuda. Isegi arst leidis selle mulle hea olevat. Viib mõtted mujale! Nii et kuidas oleks? Võibolla pole ma ehk alguses enam nii kiire, kuid siiski! Pealegi on ilma tekstita oma mõtteid koostada ning illustratsioone lehekülgedele asetada [raske]. Näitek[s] nood sissejuhatavad leheküljed, mille käekirjas[t] vaevalt saan aru! Nii et siis tekst[.]

Muide oli meil üleeile huvitav külaliste kombinatsioon! Meie arst ja meie pastor abikaasaga!!!

Mis puutub minu eluloosse, siis arvan et väikesest märkusest on küllalt et – „Illustratsioonid ja kujundus – Gunnar Neeme FVAS”⁴⁶ –

Kuidas Sinu tervis on?

Sinule kõike head soovides

Gunnar

10. kiri

Kallis Gunnar!

Äitäh kirja eest! Samuti suur tänu nn. „aruande” eest! Minu meelest on tähtis sõpradega kontakti pidada ja nende elust-olust teadlik olla. Vahemaad on suured, vähemalt kirja kaudugi saab lähedust tunda.

Kuulsin, enne kui kirja ära saatsin, et Hilja olukord oli, või veelgi on, kriitiline. Aga seni kui võimalik peab ikkagi lootma parimat! Gunnar, nagu oled mulle ise öelnud, Hilja on jonnakas, ja usun ja loodan, et see tal haigusest aitab võitu saada! Aga aega võib küll võtta, kuni see toimub. Mõtlen teile mõlemaile, palun ja loodan parimat!

Suur rõõm on kuulda, et utsitad mind ja ennast meie elutööd lõpule viima, Kartsin juba, et enda ja Hilja tervise tõttu sellest loobud. Ei julgenud teksti saata. Kuna aga nüüd ise seda küsid, siis jah, jätkame oma tööd. Minu kogemused on näidanud, et rasketel aegadel⁴⁷ on selline töö, kui mitte just

⁴⁶ Fellow of the Victorian Artists Society – G. Neeme viimane tiitel Victoria osariigi kunstühingust.

⁴⁷ T. Kartuse armastatud abikaasa Endel oli kodus talutöödel õnnetult hukkunud 21. märtsil 2000. a. Kõik tööd Kaja talus Tasmaanias jäid sellest ajast Triinu õlule.

elupäästja. Siis suur tugi ja lohus. Olengi aia ja kõik jätnud ja keskendun täielikult sellele tööle. Välja arvatud muidugi arstide vahet jölkumine ja paratamatu, kuid minimaalne majapidamine.

Saatmiseks valmis on 11 ja 12 Lood inglise keeles ja 8 ja 9 10 eesti keeles. Niimoodi hakkab neid Sinuni jõudma umbes ülenädalaste vahedega kuni 16 inglise ja 20 eesti keeles. Lootuses, muidugi, et siin mingit prohmakat vahele ei tule. Saadan siin plaani ettepaneku kuidas raamatu algust kavandada võiks. Kas Sul eesti keelsed „Soovituseks” ja „Sissejuhatuseks” on? Kui mingi tekst kaduma läheb siis pane Ebe Reedale kirjakeene posti, ta trükib uuesti.

Tema aadress on: [– – –]

Minu operatsioon ja kiirituse ravi läksid hästi korda. Viitsid aga KOHUTAVALT aega. Selle tõttu olen oma tööga jännis. Nüüd paistab, et [– – –] tuleb jälle arstide vahet jölkuda. Üldiselt tunnen ennast väga hästi ja üle mitme kuu sujub töö jälle ladusasti.

Kirjutan ju kõik ümber vähemalt kolm korda, iga kord paremuse suunas liikudes. Kp. tekst on nii sügavmõtteline ja mitmekesine, et need, kes arvavad, et eesti keel ei võimalda küllaldaselt ennast väljendada, ei tea, millest räägivad! Haritlaskond Eestis on nüüd kokku klopsinud erakordse keelevärdja! Eesti keel pooleks ära väänatud ja vägistatud inglise keelega, mida on valus ja vaevaline lugeda! Kui hästi läheb, siis loodan koos Ebe Reedaga eelolevas augustis Eestisse minna. Seal olles kuulan maad sealsete trükkimise võimaluste kohta.⁴⁸ Meil on nüüd juba palju konkreetset ette näidata. Enne minekut teen fotokoopiad kõigest, mis meil juba valmis on. Huvitav näha sealpoolset reaktsiooni!

Soovin Sull kõike head ja kindlat meelt rasketele aegadele vastu panna! Sul on toredad lapsed, kes Sind raskustes aitavad. Nii nagu minulgi, Taevale tänu! Pea meeles, meie eestlased oleme vinged, Kalevite soost!!! Teeme siis oma tööga neile Kalevitele au. Sind ja Hiljat südamest tervitades!

Kõike head!!!

Triinu

25.02.2001

11. kiri

25.3.2002

Kallis Gunnar!⁴⁹

Mõlemad kirjad käes, aitäh! Ma tõesti ei mäletanud, et 17 lugu oli Sulle juba saadetud. Kui see on Sul valmis, siis on kõik hästi ja korras. Sinu saadetud nimekiri on suureks abiks, nüüd on selge. Haigla ropsud on mu mälu häirinud. Aga küll aega mööda ja abiga tulevad asjad uuesti meelde.

Kallis Gunnar, katsume ikka ära lõpetada. Kui vähegi võimalik! Inglisekeeles on ainult 3 lugu veel teha. No 18 lugu neist peaaegu valmis. 2 veel...

Ära tekstides ettetulevate erinevuste üle muretse. Leppisime ju kokku, et lõpliku, viimistletud teksti osad kleebime teisele peale, kus see tarvilik peaks olema.

Ebe Reet on tekstis esinevad vahed märkinud X sellise märgiga.⁵⁰ Ehk oleks parem ja selgem, kui ta kirjutaks lehe äärelle „vahe”?

⁴⁸ T. Kartus külastas koos tütar Ebe-Reedaga Eestit augustis ja septembris 2001. Otsides avaldamisvõimalusi „Kalevipoja” ingliskeelsele uustõlkele, kohtus ta mitmete inimestega Eesti Keele Instituudist ja Eesti Kirjanduse Teabeskusest Tallinnas, külastas ka Vilma Metstaki Rakveres ja Aimi Hollot Võrus, kellega oli pidanud aastaid tõlkimiselast kirjavahetust.

⁴⁹ Kiri on käsikirjaline, trükitähtedega.

⁵⁰ „Kalevipoja” lood jaotuvad omakorda väiksemateks teemadeks. Eepose kordustrükkides on neid märgitud ühe vahereaga. Uues raamatus oli lugude vahet kavas markeerida ornamendilise kujundiga.

Meie koht on müügil.⁵⁰ Ja kui müüdnud saab tuln Geelongi elama.⁵¹

Hiljuti kuulsime, et Londonis üks kirjastus on Kp. kirjastamisest huvitatud.⁵² Peab nendega ühendusse astuma – see teade tuli Eesti kaudu. Eesti kirjastustes oli huvi suur (fotokoopiad 10st loost oli ette näidata.) Neil aga pole raha ja kirjastamine käib „sponsorite” abiga.

Lisan paar fotot. Olen s.t. istun Kreutzwaldi kirjutuslaua taga.⁵³ Pr. Hollo⁵⁴ tegi mulle ettepaneku, et sinna istuksin ja mulle oli see nii liigutav hetk, et hakkasin nutma. Selle tõttu nii tõsine ilme.

Kreutzwaldi muuseum on suurepärane!!! Pr. Hollo on seal palju vaeva näinud. Sinu tööd loomulikult olid eksponeeritud. Aga väga palju materjale kogutud ülemaailmselt. S. t. ühenduses Kalevipojaga. Palju materjale ja hästi esitatud. Kogu tohtri-talu kompleks väga heas korras.

Palun vabanda mu hirmsat kirja ehk kunagi läheb paremaks.

Parimate soovidega!

Triinu

Triinu Kartus Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis
4. sept 2001. KM EKLA, reg. 2011/163

P.S. Noortele inimestele on raske ettekirjutusi teha (ehk tead seda ise ka). Katsume, ühel või teisel kombel, ikkagi lõpule viia. Kui tekib probleeme, kirjuta mulle ja katsume lahendada. Ära aga omale palju muret tee – küll leidub kõigele lahendus.

T.

Marin Laak

(1964)

Lõpetanud TRÜ eesti filoloogina (1990), kaitsnud magistrikraadi eesti kirjanduse alal (1999) ja Ph. D. kraadi (2006). Töötanud Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis alates 1987. a. arhivaari, teaduri, vanemteadurina; sihtfinantseerimise teadusteema „Kultuuriloo allikad ja kirjanduse kontekstuaalsus” juht, teadusajakirja *Methis. Studia humaniora Estonica* ja „Kalevipoja” uue ingliskeelse tõlke peatoimetaja. Viimaste aastate uurimisteeneks on eesti eksiilkultuuri suhted kodumaaga pärast Teist maailmasõda.

⁵¹ 1950. aastatel rajatud Kaja talu Tasmaarias.

⁵² Geelongi linnake asub Melbourne’ist umbes kahe tunni sõidu kaugusel, seal elas tütar Ebe-Reet.

⁵³ Londoni kirjastus Norvik Press Ltd., mis oli spetsialiseerunud põhjamaade kirjanduse väljaandmisele.

⁵⁴ T. Kartus külastas tütre Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumit Võrus 04.09.2001.

⁵⁵ Aimi Hollo, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi juhataja.